

Miran Jarc:

«O, človek!»

Če ti niso borzna poročila poleg dnevnih novic še edino čtivo in če si ohranil iz dobrih starih časov še kaj mile volje do leposlovja, umetnosti in glasbe, si se prav gotovo — poznam te kot ustaljenega moža, čuvarja reda in okusa — ujezil nad temi mladimi Evropejci, katere je — kot misliš — obsedla vrtoglavost poveljnega sodomskega plesa, ki ni prizanesla niti ponižnim Kranjcem, kakor si se lahko prepričal ob Labodovcih, dasi si imel upravičen strah predvsem le* pred J. in C. Vidmarjem, mimo katerih nisi mogel s priučeno tolažiljivko «literarni kričaji». *Malo preveliko je — ali ne?*

Toda ne gre za imena posameznikov, tudi ne za imena najrazličnejših struj, ki so se — hočeš, nočeš — globoko zarezale v široke ravnine pridnih leposlovnih delavcev, temveč važno je dejstvo, da si se ob tem pojavu začudil in vznemiril.

Tega vznemirjenja pa se ne smeš in slednjič tudi ne moreš osvoboditi z enostavnim zanikanjem nastopa «tujcev» — sam si jih krstil «tujce», «vsiljive goste». —

Nad kom si se vznemiril?

Gotovo ne nad bednimi modnimi posnemači in dnevne slave željnimi mladiči, saj je bilo takih sebe praznih spremljevalcev v vseh dobah in pri vseh narodih odveč, ki pa niso bili nikdar in nikomur nevarni, temveč vznemiril si se nad vsebino vseh resnih del sedanosti, ki ti, izostrena v krik «o, človek!», rezko žvižgajoča, ne dado miru ne podnevi, ne ponoči; o, šele ponoči te prešine ta krik s prej nesluteno grozo, da slednjič, potaplja joč se v kalnih valovih in vrtincih mrzličnega nočnega doživljanja, ne veš več, ali ti je ta vekovečni krik zaklical nekdo iz Nemčije, Francije, Rusije... Indije... ali si si ga pa — po njegovi duhovni indukciji — zaklical ti sam!

O, poznam te: pod tem krikom se zgrozevaš in zato bi rad uničil vse knjige, vse slike in kipe in kompozicije «o človek». V takih trenutkih se z bolestjo spominjaš svojih prednikov ali pa sebe nekdanjika, ki si po dnevnem opraviu pohitel z veselo družbo v okolico, ko si se ob večerih zabaval in «raztresal» ob zgodovinskih romanih, ob široko razmahnjenih epskih slikah romancierjev 19. stoletja, ali pa se razneževal ob akordih fin-de-

* Tu se oziram le na leposlovje.

siècle-ovskih strunarjev, ki so se ti — stilisti — laskali s svojimi odličnimi stavki in stihi, pozibavajočimi se po jezeru melodije, kajti njihovo življenje je bilo bajno trpka melodija, še bolest so pretopili v prelest. Pri romantikih pa začuješ prvi razzvok, ki ga je povzročil na vrata zemskega življenja trkajoči — Duh. *nečisto te preš*

Vem, da me boš takoj zdaj prekinil, rekoč: «Torej ni ‚zasluga‘ sedanjikov, da so izstrelili pod oblačno nebesje »o človeka«, saj so ob tem krikcu trepetali že romantiki!»

«Da, že romantiki! Toda duhovnega razvoja vendar ne smeš meriti s historičnim časom, ki velja le za izpremembe v fizičnem in psihofizičnem svetu, temveč z merilom, po katerem se živalska nprav človeka odigrava v fiktivni preteklosti, boj¹živali in²Boga v človeku sedanjosti, bodočnost pa je stanje človeka. Duha.

Morda se boš čudil, kako daleč preko tvojega leposlovja sem zašel, toda tvoje čudenje te označuje za nezmožnega podoživljati »krizo« novodobne umetnosti.

Že prej sem te opozoril na tvoj strah pred sličnimi umetninami.

Spomni se, kako občutje te je prevejalo na primer ob čitanju Sienkiewiczzevega »Potopa« ali Finžgarjevega romana »Pod svobodnim solncem«. To so bile zate ure ugodja, saj si se oprostil vseh dnevnih skrbi; obilica dogodkov, skrb za junakovo srečo te je vsega tako prevzela, da si popolnoma pozabil nase in si knjigo odložil z neko olajšanostjo in duševno nasičenostjo, poleg zavesti, da si nad vse dober in blag človek.

Zdaj pa obudi občutje, ki ti ga je izzval n. pr. Paul Claudel s svojimi dramami ali pa Pregljev »Plebanus Joannes«.

Kaka razlika!

Prej si bil le brezskrben gledalec ali vsaj sočuten spremljevalec, zdaj pa te je že počesto kaj neprijetno dirnil občutek, da te avtor — razgaljuje, začel si gledati v obraz — samemu sebi, kateremu si že tolikokrat ubežal in ki si se njegove »vsiljive« prisotnosti rešil s pomočjo prijatelja, družbe, lahkega čtiva, vesele prireditve itd. Ta »on«, ki si pa ti sam v svojem najglobljem bistvu, se je ob takem čtivu prebudil in stopil pred te kot neizprosni — sodnik, ki ne pozna nikake obzirnosti, nikakega usmiljenja. Glej, in po taki knjigi se čutiš zmletega, strtega, poteptanega v prah. In premišljuješ. Prav za prav ne premišljuješ samo, temveč v tebi se začne odigravati neko svojevrstno doživljanje, ki sčasoma preide v stalno stanje vedno večje vznemirjenosti, boječnosti, strahu... groze. Tvoj korak postaja omahujoč, tvoja beseda redka, pogled plah. Začneš se družbe izogibati, prepada med tabo in svetom se veča in veča, dokler se

x

Miran Jarc: «O, človek!»

x

ne znajdeš v popolni samoti in tu se začenja vekovečna pradrama med satanom in Bogom za človeka v tebi.

«Toda to kot bliskavica posvetlikavajočo grozo sem že doživljal ob Strindbergu, ob Dostojevskem...» boš vzkliknil. Seveda, saj tu — kot sem že poudaril — ne pride historični čas v poštev. To grozo bi tudi občutil ob Goethejevem Faustu — toda pred davnimi leti, ko si ga moral čitati, je bil tvoj duševni pogled še ves obrnjen nazven. Kot bilka v viharju bi se bil zvil pod Tolstim (Kreutzerjeva sonata, Oče Sergej, Izpoved itd.), tudi Ibsenov «John Gabriel Borkmann» bi te prav občutljivo zadel v živo.

Sčasoma pa ti postanejo vsi ti «tujci» neločljivi prijatelji, ki te verno spremljajo na čudnem samotnem romanju, zapuščajoč te kot Virgil Danteja v višinah, preko katerih ne morejo več, kjer pa te čakajo že novi vodniki, kojih besede se kot silni zublji posvetijo iz pramolčanja, kojih telesa so vedno bolj zdaljšana — živi, pod zvezde rastoči obeliski, dokler se ne zgrudiš pod strašno podobo vtelesenega križa, pred — Kristom.

Iz leposlovja v religijo, iz estetskega ugodja v etično življenje!
Etos!

To pa se tiče mene, tebe, slehernega izmed nas. Zdaj si lahko poveva brez ovinkov: oni «strah», ki te je prevzel ob «novi» umetnosti, ni ničesar drugega kot napor živali v tebi, da bi obdržala nadvlado nad duhom, ki se ti je zdaj prebudil vsled zato «ugodnih» razmer — pomanjkanja materijelnih dobrin. Isto, kar doživljajo zdaj s tabo vred «trpeči tisoči in tisoči», so doživljali v vseh dobah bolj ali manj redki izločenci in izobčenci sveta, dočim so osobito dandanes dani vsi predpogoji, da se množica Evropejcev odpravlja na pot na znotraj in odtod ti bo tudi razumljivo rastoče hlastno zanimanje za okultne in ezoterične vede, obenem pa propadanje filozofskega materijalizma, ki je le afirmacija naše telesne narave.

Po vsem tem je «nova» umetnost nova le po vsesplošnem izrazitem poudarjanju etičnosti, ki je pa bila in je vedno podlaga vsaki pravi, seveda redki umetnini, obenem pa je nastajajoča umetnost izrazito — krščanska*, kajti šele zdaj se vzporedno z vsesvetkim sodomstvom in gomorstvom pričenja zavedno

* «Krščanska» tukaj ni mišljeno, kakor ga pojmuje sodobna rimskokatoliška, pravoslavna ali protestantska konfesija, marveč tako, kot so krščanstvo ob razpadu rimskega imperija z zanosom izpovedovali prvi njegovi oznanjevalci in mučenci. (Op. ured.)

krščanstvo, ki obenem pomenja končni obračun z antično kulturo, s katero je Evropa še vsa prežeta (grška umetnost, rimski ius in militarizem), a tudi obračun s »preroki«, ki hočejo potom programov od zunaj — torej z intelektualno ali fizično silo — pretvoriti človeka, v blazni veri, da ga s tem odrešijo (prim. v »Rdečem Pilotu« Podbevškove članke o umetnosti!).

Seveda se ta razvoj v duhovnega človeka vrši silno počasi in je odvisen od spoznanja slehernega posameznika. Vendar pa se zdaj opaža izrazito stremljenje po duhovnosti, kar seveda vzbuja videz tavanja, tipanja in iskanja, silovitega odtrgavanja od telesnosti, na drugi strani pa se etični slabiči »rešujejo« v divji vsepijanosti in do skrajne sebičnosti razpaljenemu uživanju, ki jim je še edina »uteha« v obupu velikega razkola.

Kadar pa dospe umetnik do stopnje zavednega krščanstva, preneha z dotedanjim načinom izražanja ter začne uporabljati vso svojo produktivno energijo za ustvarjanje v sebi in na sebi, kar se odigrava v skrivnostnem molčanju (prim. samo Tolstega!).

Ali ti ni vzknila misel, da je torej umetnost le začasna luč na poti do samega sebe, ki je pa nič ne potrebuje človek na višavi, ki ga je obsvetila — Luč Sveta!

Dr
1922 Mirko Pretnar:

Pred hišo.

Solnce je šlo za goré;
lahen ovija me hlad,
tebe že vidim mižé
táko kot zadnjikrat.

V daljah gubi se glas
Ave Marije v večer;
v molk se zavija vas,
vsakdo zapira dver.

Vsakdo zápira dver,
moje odprte so:
danes je tih večer,
rane odprte so.